

MESOLITHICUM TE NIJNSEL

Het is al enige tijd geleden dat te Nijnsel de eerste sporen van een mesolithische cultuur gevonden werden (Br. Heem XIII, 1961, p.108).

In de hierna volgende jaren is een groot deel van de Huisakker onderzocht, zijn de resultaten bestudeerd en gedeeltelijk al gepubliceerd. (Berichten van de R.O.B. 1964: Een Grafveld uit de voor-Romeinse IJzertijd. R.S.Hulst). Door omstandigheden is de publicatie van de mesolithische vondsten daar vertraagd. Het wordt echter tijd, dat er van de talrijke mesolithische vondsten in Brabant, de laatste jaren, eens iets in de openbaarheid komt. Wanneer alles in archieven wordt opgeborgen, of bij particuliere verzamelaars terecht komt, zonder dat men er verder iets over hoort, is daar niemand of niets bij gebaat.

Het betreft hier de resultaten van een opgraving van twee betrekkelijk weinig gestoorde woonplaatsen uit de midden-steentijd op de voormalige Huisakker te Nijnsel (fig. 1). Dit terrein behoort tot een nogal onregelmatig gedeelte van de stroomrug van de Dommel. Midden op het terrein bevond

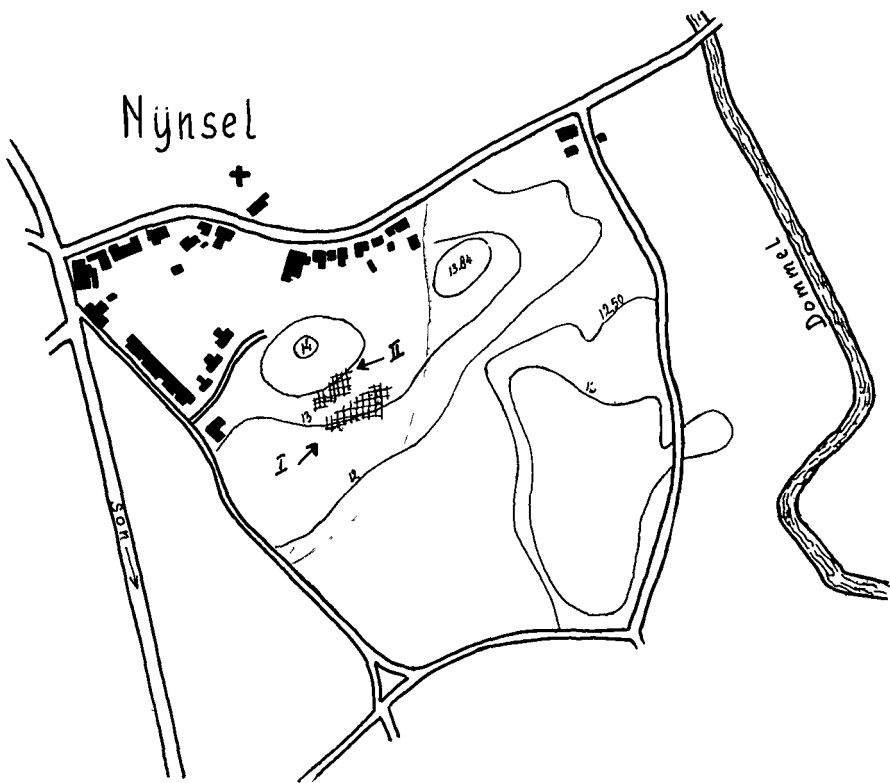
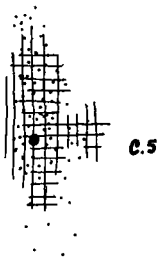

Fig. 1. De localisering van de vindplaatsen Nijnsel I en Nijnsel II.

zich een inzinking, die afkomstig van de Dommel zich in zuid-westelijke richting voortzet, waarschijnlijk de resten van een zeer oude doorbraak (of zijrivier?). Ten noorden hiervan lag, in dezelfde richting, plm. 13 m. boven N.A.P., een zandrug van plm. 10 m. breed. Na een kleine daling volgden een paar hogere koppen. Deze werden vroeger reeds min of meer geëgaliseerd en uitgegraven om het witte zand. De grond moet, naar de potscherven te oordelen, reeds in de vroege middeleeuwen in cultuur gebracht zijn; de zwarte laag was plaatselijk ruim 75 cm dik. Hieronder vertoonde de bodem een plaatselijk nogal sterk gestoord haarpodsol met talrijke sporen van wilde dennengroei. Bij de egalisatie voor het bouwrijp maken van het terrein, werd de zwarte grond naar het lagere deel geschoven. Door deze en vroeger uitgevoerde egalisaties werden het daar aanwezige grafveld en enige hoog gelegen mesolithische concentraties zwaar verstoord.

Nijnsel I lag voor het grootste deel op de zuidkant van de zandrug, 5 concentraties op een rij (fig. 2). Eén lag er boven op en werd grondig verstoord, de laatste lag aan de noordzijde ervan, een meter of tien ten z.w. van Nijnsel II.

Nijnsel I

overzicht

- haardje
- + klopsteen
- ## roodzand

Fig. 2. Plattegrond Nijnsel I.

Dat we de eerste 7 concentraties tot één geheel rekenen en de 8ste Nijnsel II noemden, berust op het algemene beeld dat de concentraties, ieder voor zich, vertoonden en op typologische gronden.

De eerste 4 concentraties lagen aaneengesloten, de overige 3 lagen los van elkaar. De meeste silices vonden we in de onderste horizont van de B-laag (B₂₂ tot B₃), dus vlak onder de oerlaag tot ± 15 cm. dieper.

Beschrijving van de concentraties.

Nijnsel I. (Zie fig. 3)

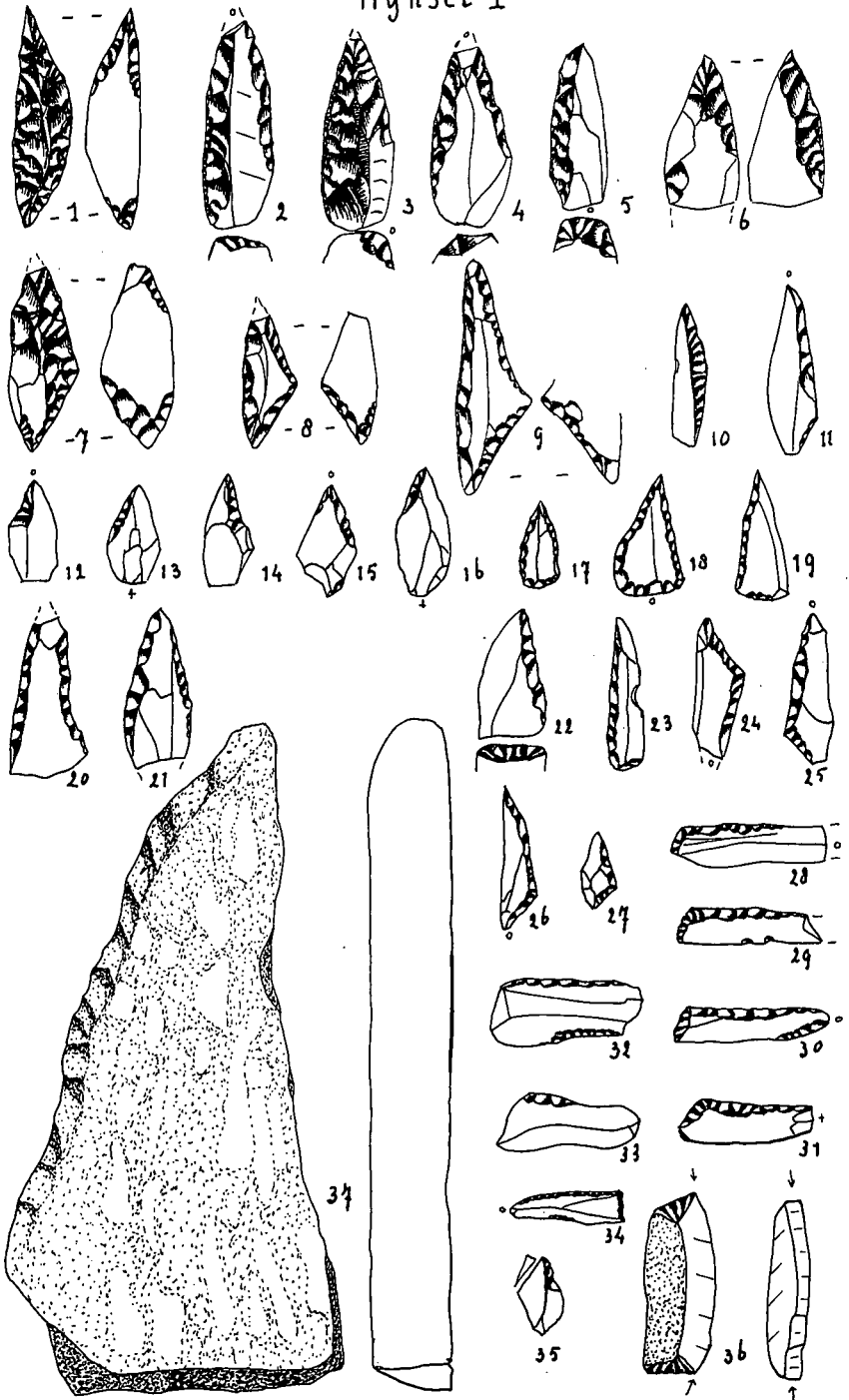
C.I, de meest oostelijke, was enigszins ovaal van vorm en was de grootste van de zeven. Aan de zuidwest-zijde lag, tamelijk dicht bij de rand, een grote haard met talrijke verbrande silices en stukjes zwartgeblakerd been. De meeste vuursteen lag in een halve kring rond deze haard, van oost over noord naar west. De concentratie was zeer rijk aan schrabbers, waaronder nog al wat van Wommersom-kwartsiet. Aan microlithen vonden we slechts een paar spitsfragmenten. Aan de westzijde van de haard lag een aantal kernen bijeen en vlak daarbij een grote ovale rolsteen met duidelijke sporen van gebruik als klopsteen en „aambeeldje”. Zoals ook bij de meeste andere concentraties van deze groep, lag het geheel iets komvormig in de bodem. De kleur van de grond was in deze concentratie grijsig geel en overal lag houtskool verspreid.

C.II was reeds voor de opgraving verstoord, doordat er een weg dwars doorheen geprojecteerd lag. De uitgraving was echter niet diep zodat er nog veel gered kon worden. Wel is een gedeelte ervan in handen gekomen van een particuliere verzamelaar en moet als verloren beschouwd worden. Midden in de concentratie waren nog resten aanwezig van een houtvuurtje. Er waren hier aanmerkelijk minder schrabbers, maar meer microlithen in de vorm van enige spitsen en driehoeken (o.a. nr. 10-11-19-25). Brokjes zandsteen, die in C.I zeldzaam waren, werden hier wat talrijker. Een paar kuiltjes met talrijke zeer kleine vuursteen-splinters duiden wel de plaats aan waar een „retoucheur” bezig was. Op de „bodem” van deze concentratie en langs de zuidrand verschenen enige plekken roodzand.

C.III was wel de meest interessante. We hebben al enige keren het woordje kuil of kuiltje genoemd. Ter verduidelijking moet hier gezegd worden dat zo'n mesolithische kuil, meestal niet en soms maar nauwelijks meer zichtbaar is. Dikwijls heeft men als aanwijzing alleen maar de ligging van de silices al of niet vergezeld van een oerlaagje, dat soms de vorm in het gele zand getekend heeft.

Zo vonden we in deze concentratie een kuil van een paar meter doorsnee tegen de zandrug aan. Op ongeveer 50 cm. diepte lag een ovale donkergrijze vlek, 1.80 m. lang en ongeveer 60 tot 80 cm. breed. Bij het afschaven

Njnsel I

ervan kreeg de vlek een S-vormig uiterlijk. Deze vorm bleef tot ongeveer 30 cm. diepte, en ze was omgeven door oranjegele oerplekken en allerlei lichte en donkere vlekken. Aan de zuidkant, waar de grijskleuring het sterkst was, liep de vlek nog wat dieper in de bodem door. De grijze grond bevatte nogal veel houtskooldeeltjes, brokjes zandsteen en kiezel en twee mooie artefacten, een dubbelschrabber en een geretoucheerde kling. Dit wijst er op dat de kuil met zand uit de woonlaag is gevuld. Er zijn meerdere mogelijkheden voor een verklaring. Een vorstscheur in de bodem is niet waarschijnlijk, daar er boven, op de bodem van de concentratie, nog niets van te zien was. Het kan de bodem geweest zijn van een woonkuil, waar overheen dan een bouwsel van takken of iets dergelijks gestaan moet hebben, of misschien een graf uit die tijd, gezien de vorm en afmetingen van de vlek. De heer A. Bohmers voelde indertijd het meeste voor een woonkuil.

Vlak bij de rand van de kuil lag een opeenhoping van een aantal kernstenen en grote afslagen. Twee meter verder naar het z.w. lag een haardvuur-rest, 40 cm. breed en 30 cm. diep, geheel gevuld met houtskool. Tussen de haard en de kuil lag een zeer groot aantal zandsteenbrokjes, resten van grotere stenen die bij het vuur hun dienst deden. Daar omheen lagen de vuursteenresten verspreid, aan de zuidkant dus. Er waren veel schrabbers bij, een dubbelspits (nr. 1) en een paar bladspitsen met oppervlakte-retouche (nr. 2-4-5-6 en driehoek 7-8), enige gewone spitsen en driehoeken (nr. 16-22-26). Hier kwam ook de enige steker (nr. 36) te voorschijn. Tenslotte werden er nog een drietal klopstenen gevonden.

C.IV was kleiner en vormde duidelijk een min of meer ovale kuil van plm. 40 cm diepte. Er lagen zeer veel silices dicht opeen in zand dat iets grijzer getint was dan de bruinrode omgeving. Er waren weinig schrabbers maar naar verhouding veel kleine microlithen; een tiental spitsen, enige mesjes met topretouche en een zeer kleine driehoek (nr. 12-13-23-27-28-31). Bij dit alles viel een grote klopsteen met driehoekige basis en ronde afgesleten top

Fig. 3 Nijnsel I.

1 - Dubbelspits met oppervl. retouche.

2 tm 6 - Bladspitsen met oppervl. retouche.

7 tm 9 - Driehoeken met oppervl. retouche.

10 tm 16 - B-spitsen.

20 - A-spits en 21 - gebroken bladspits.

17 tm 19, en 22-23 - C-spitsen.

24 tm 27 - Driehoeken.

28 tm 31 en 34 - mesjes met topretouche.

32 en 33 - mesjes.

35 - micro-steker, 36 dubbelsteker en 37 platte steen met slijpsporen.

Nijnsel II

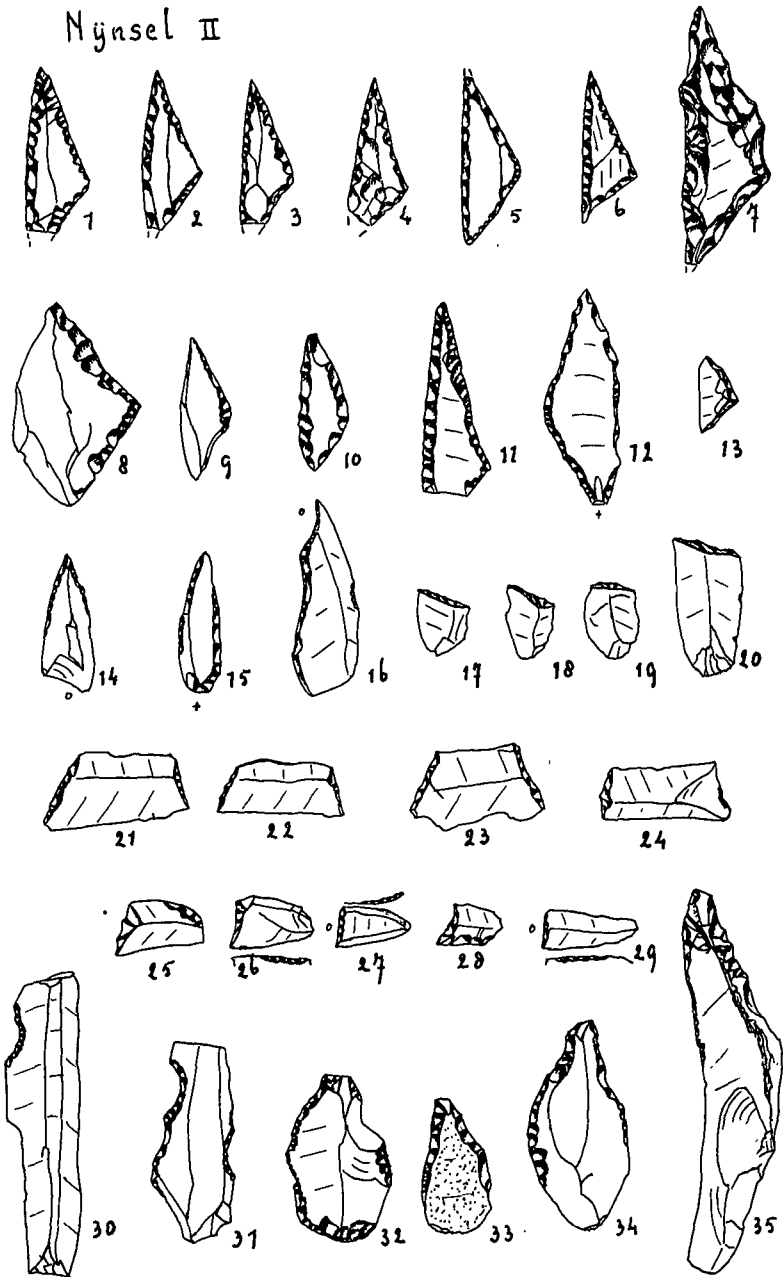

Fig. 4 Nijnsel II.

1 tm 11 - driehoeken met oppervl. retouche, ook de achterzijde van deze driehoeken is bewerkt. 12- a-typische driehoek. 13 - driehoekje (2). 14 tm 16 enigszins a-typische spitsen. 17 tm 20 - afgeknotte klingen. 21 tm 24 vierhoeken. 25 tm 29 - mesjes met topretouche. 30 en 31 - klingen met kerf. 32 - combinatie werktuig. 33 tm 35 - bekstekers, zie slag op de top.

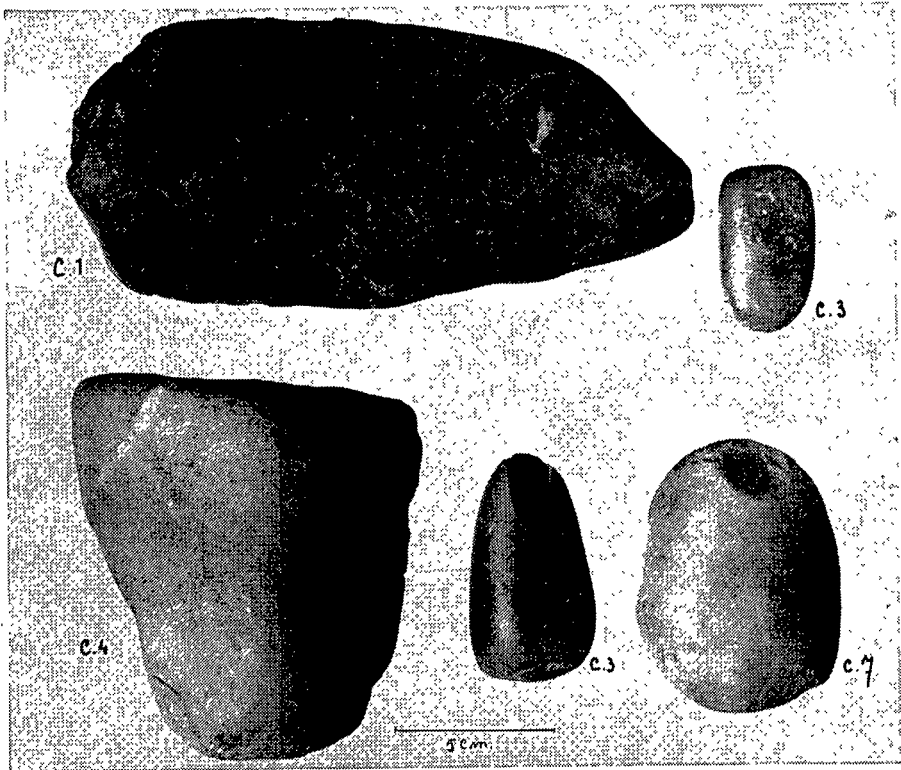

Foto 1. Enige klopstenen uit Nijnsel I.

wel iets uit de toon. Kernen lagen voornamelijk aan de westrand. Hier lag ook een zeer grote haard van ruim een meter doorsnee, maar vanwege de nabijheid van een greppelgraf, hebben we deze niet tot de concentratie durven rekenen.

C.V lag 6 m. verder naar het westen en bevatte slechts enige honderden silices. De meest kenmerkende artefacten waren hier een bladspits en driehoek met oppervlakte-retouche (nr. 3-9-17-18-29-30). De haard lag weer excentrisch, met er omheen een aantal stukjes zandsteen. Hiertussen zat een slijpsteentje met kantretouche, nr. 37.

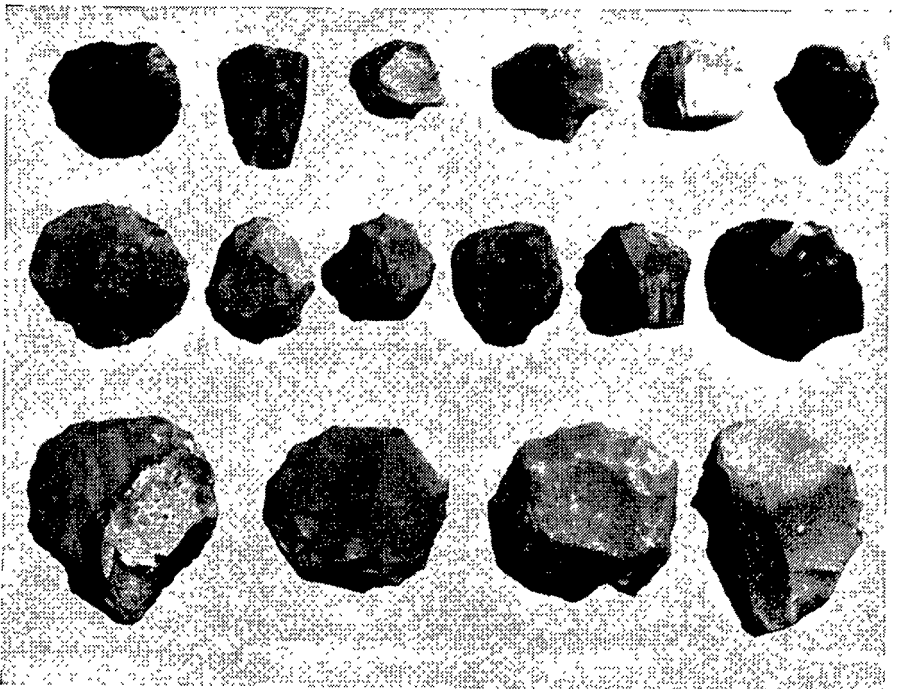
C.VI lag boven op de zandrug. Er was slechts een haardje en wat verspreide vuursteensplinters van over.

C.VII lag weer in kuilvorm ongestoord in de bodem tot ongeveer 50 cm diepte. De silices gaven hetzelfde beeld als de voorgaande concentraties. We vonden geen haard, wel veel verspreide houtskool en stukjes verbrand been. Er was een typische klopsteen en een grote plek roodzand aan de n.o. zijde.

Nijnsel II (zie fig. 4). In deze concentratie lagen de resten veel meer „hori-

zontaal” dan in die van Nijnsel I. Van een echte kuil was nergens sprake. In verhouding tot Nijnsel I waren hier aanmerkelijk meer microlithen gerekend naar het aantal silices. Dit komt vooral op naam van het grote aantal driehoeken met oppervlakte-retouche (nr. 1 t/m 11). Spitsen daarentegen waren zeldzaam, de meesten nog fragmentarisch en gedeeltelijk verbrand (14-15-16). Ook de meeste driehoeken toonden sporen van verbranding, misschien doordat ze met de vis op het vuur geroosterd werden. Men zou hieruit kunnen concluderen dat men in I meer deed aan de jacht, terwijl die van II liever visten. C-spitsen werden niet waargenomen, evenmin blad- en dubbel-spitsen. Schrabbers waren ook zeldzaam. Het voorkomen tenslotte van vierhoeken, type I met twee scherpe basishoeken (21 t/m 24), en een ander soort mesje (25 t/m 28), waren reden genoeg om tot een andere groep te mogen besluiten, die echter wel weer tot dezelfde zgn. Oirschot-variant gerekend moet worden. Het vuursteen-materiaal van beide groepen was van dezelfde zeer slechte kwaliteit. Uit de zeer talrijke kernstukken en nauwelijks aangesproken stenen blijkt overduidelijk, dat ze als materiaal rolstenen gebruikten, waarschijnlijk verzameld uit de toenmalige rivier. Vandaar ook de vele waardeloze afslag. Nijnsel I bevatte op de ruim 7000 silices slechts 63 microlithen en 260 grotere artefacten, klingen- en andere

Foto 2. Enige typische schrabbers.

stukken met retouche niet meegerekend. Nijnsel II op de ongeveer 2500 silices 51 microlithen en 72 macrolithen. Wommersom-kwartsiet was in alle concentraties aanwezig. In Nijnsel I ruim 4% op het geheel, in Nijnsel II nog geen 2%.

Ofschoon beide groepen te weinig microlithen hebben nagelaten voor een vergelijking met andere mesolithische vindplaatsen, volgens de methode door A. Bohmers uitgewerkt, hebben we toch een iets ingekorte tabel opgesteld (fig. 5) van de beide vindplaatsen en deze vergeleken met die van Oirschot. De overeenkomst tussen deze vindplaats en Nijnsel I, die ons reeds langer bekend was, komt nu zeer duidelijk naar voren. De karakteristieke artefacten van de variant Oirschot zijn ook in Nijnsel I aanwezig.

	OIRSCHOT	NIJNSEL 1	NIJNSEL 2
Dubbelspits	2	104	63
Bladspits	1		51
"	2		
A-Spits			
B-Spits			
C-Spits			
Driehoek	1		
	2		
	3		
Vierhoek	1		
Mesje	1		
	2		
	3		
Lange Schrabbers		85	260
Korte "			
Micro "			
Dubbel "			
Kling afgeknot			
Kling met kerf			
Lengte	15	48	30
	15 - 20		
Spitsen	20 - 25		
	25 - 30		
	30		
Schrabber	40 - 50	56	200
	50 - 60		
Hoek	60 - 70		
	70 - 80		
	80		
Lengte	10 - 20	68	230
	20 - 30		
Schrabber	30 - 40		
	40 - 50		
	50 - 60		
Lengte	10 - 20	262	171
	20 - 30		
Klingen	30 - 40		42
	40 - 50		
	50 - 60		

Fig. 5

Zelfs in de onderlinge verhouding, die toch naar locale omstandigheden zal variëren, is er enige overeenkomst; vergelijk bijv. de voor de voor deze cultuur zeer typische dubbelspits-2, bladspits-2 en driehoek type nr 3, allen met oppervlakte-retouche. Nijnsel I heeft opmerkelijk veel schrabbers, waaronder veel micro-schrabbers (korter dan 16 mm.), maar in het type is weinig verschil.

Groter is het verschil tussen Oirschot en Nijnsel II, vooral in de microlithen-afdeling. Meer dan de helft bestaat uit driehoeken, type 3, terwijl de dubbel- en bladspits niet gevonden werden. Een ander duidelijk verschil vormt de aanwezigheid van vierhoeken, type 1, en een iets groter aantal klingen met kerf (fig. 4 nr. 30-31). Deze laatsten ontbreken in Oirschot, maar in Nijnsel I werden er enkele gevonden.

Afwijkend zijn ook een aantal in de lijst niet opgenomen zeer kleine mesjes en klingen met topretouche (afgeknot) (fig. 4 nr. 25 t/m 28 en 17 t/m 19).

Micro-stekers (pseudo-burijs) (fig. 3, nr. 35) tenslotte, die in sommige mesolithische culturen zeer talrijk zijn, ontbreken in Oirschot, terwijl er te Nijnsel slechts twee gevonden werden, bij iedere groep een. Ofschoon dit geen artefacten zijn, hebben ze toch hun betekenis hier, daar ze ons laten zien hoe bij bepaalde groepen de werkwijze was bij het maken van spitsen, driehoeken en mesjes (driehoek-mesjes, type 3). Ook in het tweede gedeelte van de tabel zijn de verschillen niet zo erg groot en sluit ook Nijnsel II zich meer bij de anderen aan.

De cultuur waartoe beide groepen behoren moet geplaatst worden in het midden-mesolithicum. Van Oirschot is een C-14 datering voorhanden: 7775 plm. 60, dus tussen 5800 en 5900 v. Chr. Het verspreidingsgebied ligt in N. Frankrijk (omstreken van Parijs) en loopt door midden en laag België tot ongeveer aan het IJselmeer.

Vermoedelijk is Nijnsel II wat jonger dan I. De voornaamste reden van dit vermoeden is, dat de silices iets minder diep in de bodem lagen, ofschoon dit ook weer niet alles zegt, want het mesolithicum ligt hier in de bodem op een gevaarlijke plaats. De aanwezigheid van vierhoeken zou echter ook in deze richting kunnen wijzen.

Damiaancollege
Sint-Oedenrode

P. WIRO HEESTERS ss.cc.